

KANT

KANT is een opengewerkt weefsel (van linnen, zijde, metaaldraden...) met de hand gemaakt en waar ondergrond én versieringsmotieven, allebei, door de werkster in de ruimte worden uitgevoerd. Dit, in tegenstelling met borduurwerk, waar de versieringen op een vooraf bestaande ondergrond worden gewerkt.

Er is naaldkant, kloskant of « spellewerk », haakkant, breikant enz. Hier gaat het over naald- en kloskant.

Als wij spreken van *heel oude* kant, zijn de woorden *heel oud* relatief, want de kant zou pas rond 1500 ontstaan zijn.

Het oudste document dat we over de kloskant bezitten, is een schilderij van Memlinc, gemaakt te Brugge rond 1490 en thans bewaard in het Musée du Louvre te Parijs. Op dat schilderij staat de familie van Jacob Floreins. De oudste zoon priester draagt een koorhemd, dat aan de hals en de mouwen met een klein kloskantje is afgewerkt.

Vlaanderen wordt aanzien als de bakermat van de kloskant. Eén van de voornaamste gronden waarop die gedachte steunt, is enerzijds het genoemde schilderij en anderzijds het feit dat de kloskant zich in Vlaanderen het snelst heeft ontwikkeld.

De naaldkant zou rond dezelfde tijd in Italië ontstaan zijn. Het oudste bewijs is een paneel van Bellini rond 1500. Een vrouw draagt een bord, versierd met witte naaldkant. Een tweede schilderij waarop een dergelijke kant voorkomt is een werk van Carpaccio, 1515. Beide zijn bewaard in het museum Correr te Venetië. Wat er nog op wijst dat de naaldkunst in Italië zou ontstaan zijn, is het feit, dat ze vooral daar beoefend werd en dat de meeste patroonboeken voor naaldkant uit Italië kwamen of door Italiaanse meesters gemaakt werden.

Van in de oudste tijden werd er geweven. In de sarcophagen van de oude Egyptenaren vindt

men weefsels. Ook in het Oosten werden er lichte stoffen gedragen. In de xv^{de} eeuw kwam in de bovenkleding het veelvuldig gebruik van linnen voor. De delen, die het meest aan sleet waren blootgesteld, werden verstevigd. Wat eerst een verduurzaming was, werd een versiering. Dat gebeurde met gekleurd, en later met wit borduurwerk. Om dat werk beter te doen uitkomen en het linnen lichter te maken werden *filis tirés* gebruikt en zelfs stukjes linnen uitgeknipt. Die openingen werden bewerkt door er draden in te spannen en ze te versieren. Men sprak nog altijd van borduurwerk, omdat het linnen nog diende als ondergrond of als steun. Toen ook de omtrek gemaakt werd door gespannen draden, en het linnen helemaal wegviel, sprak men van *punti in aere, points en l'air* of *naaldkant*.

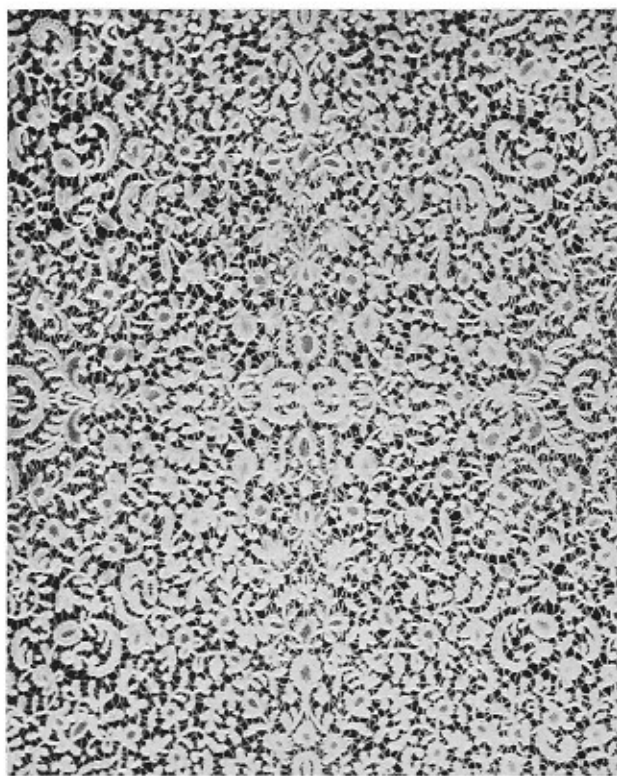
De kloskant vindt haar oorsprong in het *pasement* of *vlechtwerk*. Dat was een galon gemaakt met dooreengevlochten draden, meestal in goud of zilver, en die dikwijls aangewend werd om klederen te versieren.

De woorden *kant, dentelle* werden pas in de xvii^{de} eeuw gebruikt en komen van de uitdrukking *un pasement dentelé*, een *pasement* dat tanden of kanten heeft. De eerste kantjes hadden scherpe punten.

In de naald- en kloskant werden ongeveer dezelfde tekeningen uitgewerkt, die in het begin sterk geometrisch van vorm waren. Een kant geleele op een aaneenrijging van versierde vierkanten, driehoeken enz. De Renaissance bracht verandering in de tekening. De kant werd een doorlopend geheel met sierlijke ranken, bloemen en figuren.

Het kantwerk maakte vanaf het begin van de xvi^{de} eeuw, vanaf zijn ontstaan, deel uit van de opvoeding van de vrouw in Vlaanderen. Het was eerst het werk van kasteelvrouwen. Keizer Karel maakte er een volksnijverheid van. Door zijn toedoen werd het kantwerk in de scholen en kloosters onderwezen. Hij zorgde terzelfdertijd voor 'n ruime afzet aan het hof.

Détail van een Bruidssloop in geparelde Rozenkant (kloskant versierd met kleine reliefs in naaldwerk). (Private collectie). - Uit de Duchesse of Bloemwerk, een xix^{de} eeuwse kant, ontstond een bijzonder verfijnde vorm: de Rosaline. Die kant heeft als tekening de motieven overgenomen van het oude Brugse loofwerk van de xvii^{de} eeuw met fijne kronkelende rankjes en blaadjes en kleine ronde bloempjes. De geparelde Rosaline wordt gekenmerkt door kleine reliefs in naaldwerk op de bloempjes en over de ganse kant, waar de tekening het toelaat.

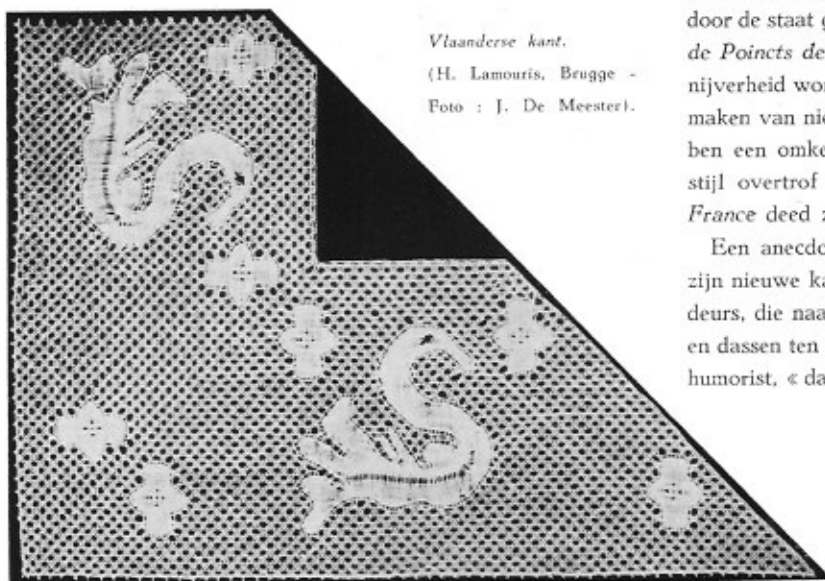
De nijverheid moet sterk toegenomen zijn, want in 1589 heeft Philips II, zoon van Keizer Karel een plakkaat uitgevaardigd waarbij het aan volwassenen verboden was zich *met minuteyten als spellewerc* bezig te houden. Dit, omdat er grote schaarste was aan vrouwelijke dienstboden. Alleen de meisjes beneden de twaalf jaar, die bij hun ouders inwoonden, mochten *spellewerken*. Het magistraat van Gent nam strenge maatregelen. Te Brugge echter zag de Overheid door de vingers en het plakkaat werd op 14 Maart 1590 slechts *ter clocke* uitgeklonken, zonder dat er verder belang aan gehecht werd.

Eén van de eerste kantscholen te Brugge was de Sint Elisabethschool of het *Godshuys van de meyskensschole dezer stede* ook genaamd *het huys der schaemele maegdekens* gesticht in 1517 of 1518.

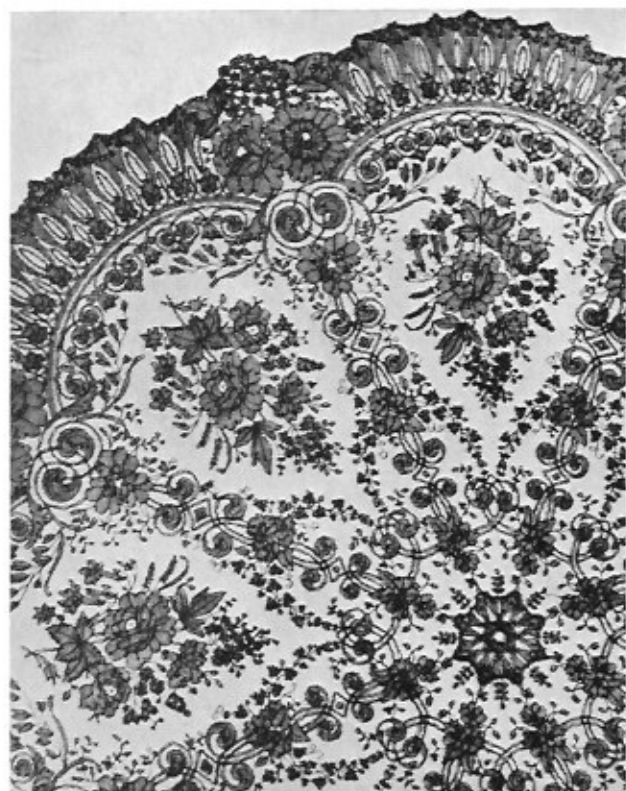
De kantnijverheid breidde zich stilaan uit over geheel Vlaanderen. Er werd ontzettend veel kant gebruikt in de kledij. Van Vlaanderen werd er veel geëxporteerd naar Frankrijk en Engeland. In Frankrijk was de kantenweelde zo groot, dat er families waren, die landerijen verkochten en zich bijna ruïneerden aan die luxe. Dit is het tijdstip, waarop die enorme kragen ontstaan : de *Fraise* of *Molensteenkraag*. Fraisekraag zo genoemd om de gelijkenis die hij vertoont met *la fraise du veau*, een geplooid vlies dat de ingewanden van het kalf omsluit. Het woord molensteen doet denken aan de overdreven omvang ervan. Pierre d'Estoile, kroniekschrijver van Hendrik III, zegt spottend van iemand die een dergelijke kraag draagt : Het is als het hoofd van Sint Jan de Doper op een schotel.

De heren droegen niet alleen kant aan de fraisekraag, ook aan de polsbanden, de botten en de schoenen ; tot zelfs binnen in de rijtuigen en aan de harnassen van de paarden werd kant gebruikt. De luxe werd echter zo overdreven, dat het in Frankrijk verboden werd kant te dragen. Die wetten, uitgevaardigd onder Hendrik IV rond 1600, werden weinig nagevolgd. Ze werden verstrengd onder Lodewijk XIII maar meestal ontduken, om tenslotte te worden afgeschaft onder Lodewijk XIV.

Frankrijk had toen ook kantwerksters, maar hun werk kon

Vlaanderse kant.
(H. Lamouris, Brugge -
Foto : J. De Meester).

Detail van een parasol in Chantilly (kloskant). (Private collectie). - In Chantilly was er in de xviii^e eeuw een keramiek- en een kantnijverheid. De kantwerksters ontleenden hun motieven aan de keramiektaken. In de xix^e eeuw is de kantindustrie overgegaan naar Normandië en later naar de streek van Geeraardsbergen, zodat men ook spreekt van *Dentelle de Grammont*.

niet wedijveren met de Vlaamse kloskant en de Italiaanse naaldkant. Om de zware invoerrechten te ontgaan werd door toedoen van Colbert, minister van Lodewijk XIV, in 1665 een wet uitgevaardigd waarbij het verboden was andere kanten te dragen dan deze in het land gemaakt. Hij deed 200 kantwerksters komen uit Vlaanderen voor kloskant en 30 uit Italië voor naaldkant, om nieuwe werkplaatsen op de richten, die door de staat gesubsidieerd werden : *Les Manufactures Royales de Pointes de France*. De kantnijverheid moest een nationale nijverheid worden. Tekenaars van naam werden belast met het maken van nieuwe ontwerpen. De *Manufactures Royales* hebben een omkeer gebracht in de kantgeschiedenis. De Franse stijl overtrof de Italiaanse en de invloed van de *Point de France* deed zich ook bij ons gelden.

Een anecdote uit die tijd : Lodewijk XIV was zo fier op zijn nieuwe kantenrichtingen, dat hij aan de Siamese ambassadeurs, die naar Parijs kwamen, de mooiste kanten polsbanden en dassen ten geschenke gaf, zonder er aan te denken, zegt een humorist, « dat hij misschien wel manchetten en cravatten gaf aan mannen zonder hemd ». (A. Carlier : *La Belgique dentellière*).

Niet alleen Frankrijk, ook Engeland ging zich te buiten aan de kantenweelde. Rond de zelfde tijd, dat de *Point de France* geboren werd, ontstond ook de *Point d'Angleterre*.

Er was dit verschil : de Point de France werd in Frankrijk gemaakt en de Point d'Angleterre in Vlaanderen. Het was een Brusselse kant, die in Engeland van naam veranderde. Waarom?

In Engeland werd ook de invoer van vreemde kant verboden, in 1662 onder Karel II. De handelaars zagen geen kans het hof voldoende van Engelse kant te voorzien. Ze trachtten dit te verhelpen met Vlaamse werksters naar Engeland te doen komen om daar het maken van die fijne kanten aan te leren. De onderneming slaagde echter niet. Was het een Colbert die ze te kort hadden of de vaardigheid van de Franse werksters? Schoon kunstwerk kwam er niet tot stand en de kant werd gelijk vroeger in Vlaanderen gemaakt. Ze werd naar Engeland gesmokkeld, waar ze de naam kreeg van *Point d'Angleterre*.

Het kantwerk is in ons land een volksnijverheid geworden zonder ooit bescherming van hoger hand genoten te hebben, zoals in Frankrijk en in Engeland. In de xvii^{de}, xviii^{de} en xix^{de} eeuw heeft het werk verschaft aan duizenden. En nu? Is die nijverheid, die zo bloeiend is geweest, nog leefbaar? Is er nog toekomst voor de kant?

Voor 't ogenblik ziet het er hier maar treurig uit. Persoonlijk denk ik dat één van de grootste oorzaken daarvan is : de mode.

In de loop van de geschiedenis zien we in verschillende steden kantwerkplaatsen ontstaan, die na enkele tientallen jaren verdwijnen, heel eenvoudig, omdat het geen mode meer is, de kant die daàr gemaakt werd, te dragen. Magué zegt in zijn boek *Les Dentelles anciennes* en herhaalt het meermaals : *La mode passe et l'industrie périclité*.

Marie-Antoinette, koningin van Frankrijk (1774-1793), hield niet van kant. Of beter gezegd, haar haarkapper en haar modiste hielden niet van die mooie statige Franse kanten. De werksters, hoe handig ze ook waren, moesten het afleggen tegen die gril en betere dagen afwachten. (E. Lefébure : *Den-*

telles en Guipures). Die betere dagen zijn pas teruggekomen na de Franse Revolutie. Onder Napoleon I werd er weer kant voorgeschreven in de hofetiquette, die te dien tijde toonaangevend was, en er kwam herleving in de industrie.

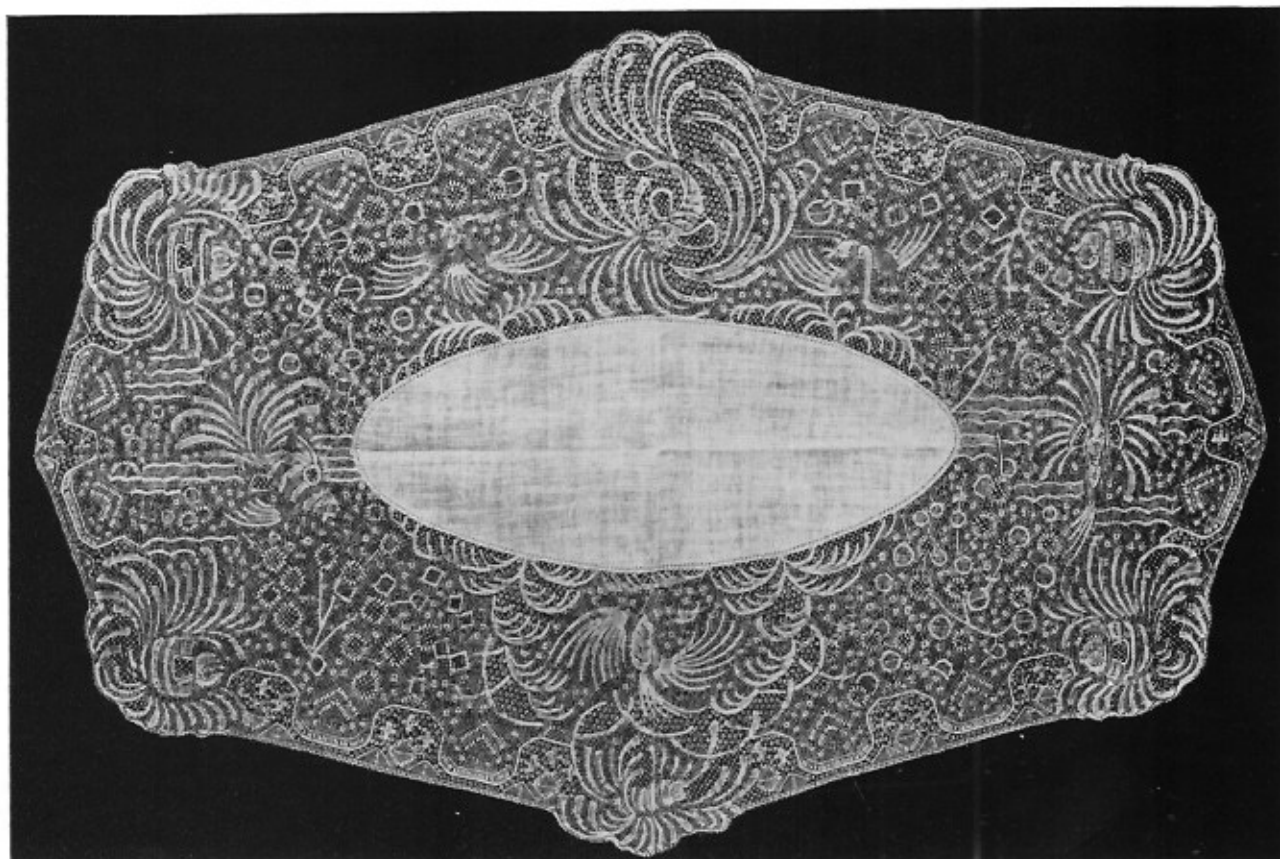
Waarom wordt er geen kant meer gedragen? Vroeger gaf de mode mogelijkheid van overvloedige kantversiering in de kledij. De moderne tijd heeft de mode sterk vereenvoudigd. Ze is daarbij zo veranderlijk en wispelturig geworden, dat de klederen waar vroeger, jaren mee gepronkt werd, hun levensduur ingekort zien tot... enkele maanden? Zelfs de pogingen, herhaaldelijk gedaan met mechanische kant, die veel goedkoper is, moeten telkens weer opgegeven worden.

En voor de binnenuisversiering? Is de kant dan te duur geworden? Het fijne kunstwerk is altijd duur geweest. Men moet maar even bedenken hoeveel uren er nodig zijn om een mooie kant te maken. Van de zo geprezen Valenciennes, de uiterst fijne, kon er drie tot vier centimeter per dag gemaakt worden — een dag dan van 10 tot 14 uren arbeid —. Van sommige klostere men er een meter per jaar!

We kunnen natuurlijk geen ponden van vóór tweehonderd jaar vergelijken met de tegenwoordige frank, maar de cijfers doen toch nadenken. Men betaalde tot vier duizend pond voor een paar polsbanden en tot twintig duizend pond voor de kant nodig voor een damescoiffure. Met de grote feestelijkheden droeg Kardinaal de Rohan te Versailles een albe, waarvan de kant geschat werd op honderd duizend pond. In 1859 werd een kleed geëxposeerd in Point d'Alençon (naaldkant), dat voor twee honderd duizend frank werd gekocht door Napoleon III, voor Keizerin Eugénie. Deze liet het veranderen in een roket, en bood het de H. Vader, Paus Pius IX aan.

Die grote sommen waren niet voor de werkster. Zij kreeg enkele centiemmen per uur. Dit is de tweede grote oorzaak van

Volant in « point de fée », Modern werk. - Foto : Dienst voor Toerisme (Brugge).

het verdwijnen van de kantindustrie : de te lage lonen aan de werksters betaald.

Op vele plaatsen is het kantwerken ontstaan in de steden. Die nijverheid is later naar het platteland verschoven. Dit verschijnsel kwam vooral voor ten tijde van de opkomst van de fabrieken. De vrouwen en meisjes konden daar meer verdienen dan aan hun kantkussen. Op de buiten werd er nog gespellewerkt, na de land- of huisarbeid.

De *echte* kant heeft ook te lijden gehad door de opkomst van het mekanisch werk in het begin van de xix^{de} eeuw. De kant werd goedkoper en kwam in het bereik van iedereen. De kwaliteit moest het afleggen tegen de kwantiteit. Toch was dit maar een voorbijgaande deuk, want wie echte kant droeg, wilde geen namaak. *On n'arrivera jamais à faire du vrai avec du faux.* (A. Carlier).

Een andere oorzaak van het wegvallen van sommige kantsoorten is de schraapzucht. De fijne linnen draad werd vervangen door een katoenen draad, de eerste kwaliteit zijde door zijde van mindere hoedanigheid. De kant werd te grof, verloor haar uitzicht en werd minder gevraagd, om tenslotte helemaal te verdwijnen.

Een uitweg voor de kantnijverheid is de export. Vooral in Amerika is er een tijdlang een wedloop geweest naar Vlaamse kant. De jaren na de eerste wereldoorlog zijn gulden jaren geweest. Op zekere dag heeft Amerika zijn grenzen, zo niet gesloten, dan toch scherp afgeschermd door de enorme taken

die op de import werden gelegd, zodat zelfs Amerikanen de kant te duur vonden.

Er worden wel lofwaardige pogingen gedaan om de kant als kunst weer de ereplaats te doen innemen, die ze verdient. Van officiële zijde wordt er deelgenomen aan tentoonstellingen in binnen- en buitenland en wordt er naar afzetgebied gezocht in het buitenland. Voor een prinselijk huwelijk en een koninklijk bezoek worden er kunstkantwerken besteld. Op enkele plaatsen bestaat er nog een kantschool.

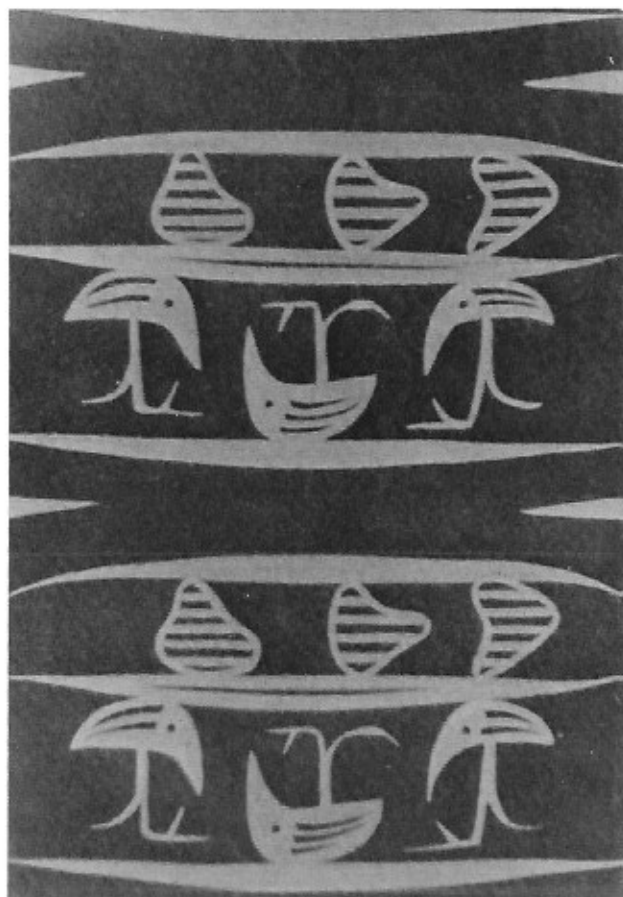
Wij moeten niet wanhopen. Het is niet de eerste keer in de geschiedenis, dat de kant een gevaarlijke klap krijgt. Of het nu weer tot een grote industrie zal uitgroeien? Enkele centra zullen toch behouden blijven en zeker ook kloosters en begijnhoven, die het kant-maken in stand houden.

Ik zag onlangs een paar schilderijen, een Vlaams binnenhuis voorstellend. Moeder en dochter zitten er te spellewerken op z'n ouderwets, bij de *kinkee*. Er valt een straaltje licht van die petroleumlamp door de met water gevulde karaf op het kantkussen, waarop de handen van die rustige vrouwen de fijne draadjes dooreenklossen. En zij zijn het ten slotte, onze Vlaamse volksmensen, die door hun vaardigheid één van de mooiste toegepaste kunsten hebben geschapen.

GODELIEVE VAN DAMME-KETELE

Tijdens de maand juli 1955 wordt te Brugge een grote *internationale tentoonstelling van kantwerk* georganiseerd. De expositie wordt ingericht door het departement van economische zaken, het provinciaal bestuur en het stadsbestuur van Brugge. - Wij hopen in het Meinummer van *West-Vlaanderen* deze ongetwijfeld grote prestatie uitvoeriger te kunnen inleiden.

Tissus Octave Landuyt : «Caravelle». (Ontwerp gedeponceerd, namaak verboden). Ontwerp : Stof geweven op dubbele zijde met verschillende kleurcombinaties. Uitvoering : G. Bossuyt, textiel, Kuurne. - Foto : R. Vanden Bulcke.

Tissus Octave Landuyt : «Mousson». (Ontwerp gedeponceerd, namaak verboden). Uitvoering : G. Bossuyt, textiel, Kuurne. - Foto : R. Vanden Bulcke.